

تحلیل فقهی و حقوقی

تحریم سلاح هسته‌ای

گفت‌وگو با مؤلف کتاب فتوای هسته‌ای

کتاب «فتوای هسته‌ای» به بررسی فتوای آیت‌الله‌العظمی امام خامنه‌ای درباره تحریم تولید و استفاده از سلاح‌های هسته‌ای می‌پردازد. این فتوا، که در سال ۱۳۸۸ صادر و در سال ۱۳۸۹ در کنفرانس بین‌المللی خلع سلاح جهانی تبیین شد، سلاح‌های کشتار جمعی را حرام و جنایتی علیه بشریت اعلام می‌کند. کتاب در سه بخش تدوین شده است: آثار مخرب سلاح‌های هسته‌ای، جایگاه فتوا در فقه امامیه و حقوق بین‌الملل، و ادله فقهی و حقوقی آن. نوآوری این اثر در پیوند فقه سنتی با حقوق بین‌الملل، رویکرد تطبیقی، و پیشنهاد تبدیل فتوا به یک دکترین حقوقی جهانی است. این فتوا، ریشه در نهی فقهی از کشتار جمعی دارد و مورد تأیید مراجع بزرگ شیعه است.

به همین مناسبت، هفته‌نامه «افق حوزه» مصاحبه‌ای با مؤلف کتاب، حجت‌الاسلام والمسلمین محمدحسین پورامینی، ترتیب داد تا این موضوع را مورد بحث و بررسی قرار دهد.

سلاح هسته‌ای نه‌تنها تأمین‌کننده امنیت واقعی نیست، بلکه اساساً نمی‌تواند عامل بازآرندگی مؤثری محسوب شود. از نگاه آیت‌الله خامنه‌ای، قدرت باید با اخلاق پیوند خورده باشد و هرگونه قدرتی که فارغ از ارزش‌های اخلاقی کسب شود، ماهیتی ظالمانه و غاصبانه دارد. در نگاه اسلامی، هم ارزش‌ها و هم روش‌های کسب قدرت اهمیت دارند و نمی‌توان به هر قیمتی به دنبال کسب قدرت بود.

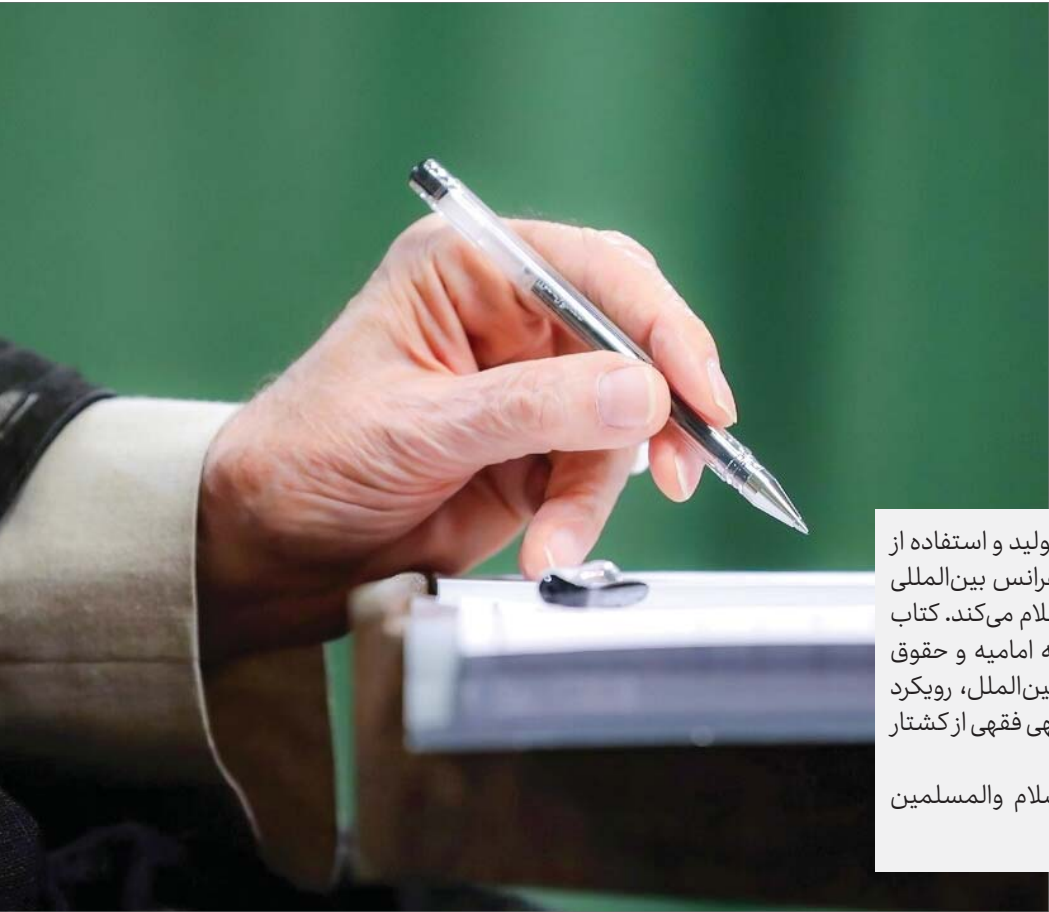
ه به‌عنوان اولین سؤال، در جایگاه مؤلف کتاب «فتوای هسته‌ای» که در کتاب سال حوزه در سال گذشته مورد تحسین قرار گرفت، ضمن معرفی اجمالی این اثر، درباره مهم‌ترین نوآوری‌های تألیف آن توضیح دهید.

● مستحضردید که حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، که تا پیش از دهه ۱۳۸۰ از جهات مختلف مخالفت خویش را با سلاح‌های کشتار جمعی از جمله سلاح‌های هسته‌ای اعلام نموده بودند، برای اولین بار در قالب یک فتوای فقهی در ۳۰ بهمن ۱۳۸۸ اعلام نمودند که استفاده از سلاح هسته‌ای حرام و ممنوع است. ایشان در مناسبت‌های دیگر بر این فتوا تأکید نمودند، اما نقطه اوج و کانونی فتوای هسته‌ای آیت‌الله خامنه‌ای را باید در پیام ایشان به نخستین کنفرانس بین‌المللی خلع سلاح و عدم اشاعه در ۲۸ فروردین ۱۳۸۹ دانست؛ چراکه ایشان فتوای تحریم تولید و استفاده از سلاح‌های هسته‌ای را تکرار کردند و این فتوا را در خصوص سایر سلاح‌های کشتار جمعی سرایت دادند و آن را جنایت علیه بشریت توصیف کردند و اعلام نمودند: «ما کاربرد این سلاح‌ها را حرام و تلاش برای مصونیت بخشیدن ابنای بشر از این بلای بزرگ را وظیفه همگان می‌دانیم». ایشان از این تاریخ به بعد نیز در مناسبت‌های مختلف نظرات خود درباره ممنوعیت سلاح‌های هسته‌ای را بازگو نموده و برخی از جنبه‌های مختلف فتوای هسته‌ای خویش را تبیین کرده‌اند.

کتاب «فتوای هسته‌ای» حاصل پژوهشی است که به تحلیل ابعاد مختلف فتوای تاریخی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای درباره ممنوعیت تولید و استفاده از سلاح‌های هسته‌ای می‌پردازد. این اثر در سه بخش اصلی ساماندهی شده است: در بخش اول به تحلیل مفهومی سلاح‌های هسته‌ای و آثار مخرب آن پرداخته شده است؛ بخش دوم به بررسی جایگاه این فتوا در فقه امامیه و حقوق بین‌الملل اختصاص دارد؛ و بخش سوم به ادله فقهی و حقوقی ممنوعیت مطلق سلاح‌های هسته‌ای می‌پردازد. نوآوری اصلی این کتاب در چند محور قابل تبیین است: اولاً، این اثر با نگاهی نظام‌مند به تبیین امتداد فقهی-حقوقی این فتوا پرداخته و پلی میان فقه سنتی، حقوق بین‌الملل و سیاست‌گذاری کلان نظام ایجاد کرده است. ثانیاً، رویکرد تطبیقی به‌کار رفته در کتاب میان دیدگاه فقه شیعه و موازین حقوق بین‌الملل، از دیگر وجوه تمایز این اثر است که توانسته گفت‌وگویی سازنده بین این دو نظام حقوقی برقرار کند. ثالثاً، این کتاب با بررسی ظرفیت‌های تبدیل این فتوا به یک دکترین حقوقی بین‌المللی، گامی نوین در جهت تقویت گفتمان صلح‌طلبی در عرصه جهانی برداشته است.

ه فتوای هسته‌ای امام خامنه‌ای از چه پیشینه‌ای در فقه امامیه برخوردار است؟

● در مورد پیشینه فقهی این مسئله باید گفت: اگرچه سلاح‌های هسته‌ای از مسائل مستحدثه محسوب می‌شوند، اما ملاک حرمت آن در منابع فقهی موجود است. در متون فقهی، استفاده از روش‌هایی که موجب کشتار جمعی می‌شود (مانند مسموم کردن آب و هوای

شرعی (اعم از عقل، نص و یا قواعد شرعی) صادر و به تعبیر دیگر در دستگاه اجتهاد شکل گرفته، و به‌صورت صریح اعلام شده، نظر ایشان را باید یک فتوای فقهی با تمامی آثار و لوازم آن همچون دانمی بودن و گستره وسیع داشتن به شمار آورد و نمی‌توان آن را حکمی تقیه‌ای یا مصلحتی به شمار آورد.

ه برخی با استناد به آیه ۶۰ سوره انفال که می‌فرماید ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا أَشْتَكْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾ معتقدند تولید سلاح هسته‌ای برای بازآرندگی جایز است. نظر شما در این باره چیست؟

این استدلال از چند جهت قابل نقد است. اولاً، در اصول فقهی مشخص شده که نمی‌توان برای انجام فرمان الهی از ابزار حرام استفاده کرد. هرچند آیه به آمادگی نظامی توصیه کرده، اما این به معنای جواز استفاده از هر نوع سلاحی نیست. ثانیاً، مفهوم "قوه" در آیه بسیار گسترده‌تر از سلاح هسته‌ای است و شامل تمام ابعاد قدرت از جمله نظامی، اقتصادی، علمی و فرهنگی می‌شود. ثالثاً، هدف آیه ایجاد ترس در دل دشمنان است، در حالی که سلاح هسته‌ای بیشتر موجب وحشت عمومی و تهدید غیرنظامیان می‌شود. رابعاً، بر اساس برخی از تفاسیر معتبر، هدف نهایی آیه اعتلای کلمه‌الله و هدایت بشریت است که با استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی منافات دارد. بنابراین، استنباط جواز تولید سلاح هسته‌ای از این آیه قابل نقد می‌باشد.

ه آیا سلاح هسته‌ای نمی‌تواند تأمین‌کننده امنیت و عامل بازآرندگی باشد؟

● سلاح هسته‌ای نه‌تنها تأمین‌کننده امنیت واقعی نیست، بلکه اساساً نمی‌تواند عامل بازآرندگی مؤثری محسوب شود. از نگاه آیت‌الله خامنه‌ای، قدرت باید با اخلاق پیوند خورده باشد و هرگونه قدرتی که فارغ از ارزش‌های اخلاقی کسب شود، ماهیتی ظالمانه و غاصبانه دارد. در نگاه اسلامی، هم ارزش‌ها و هم روش‌های کسب قدرت اهمیت دارند و نمی‌توان به هر قیمتی به دنبال کسب قدرت بود.

ه با توجه به اینکه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نظریه بازآرندگی هسته‌ای را رد می‌کنند، چه عواملی را به عنوان راهکارهای اصلی برای تحقق بازآرندگی معرفی می‌فرمایید؟

● آیت‌الله خامنه‌ای «الگوی مردم‌سالاری دینی، الگوی استقلال و عزت ملی و وحدت ملی» را مهم‌ترین راهکار در تحقق بازآرندگی می‌دانند و جوانان را سلاح هسته‌ای کشور توصیف می‌کنند و بیان می‌دارند نظامی که این‌همه جوان مؤمن و این ملت یکپارچه را دارد، احتیاج به سلاح اتمی ندارد. ایشان اقتدار کشور را به داشتن مجموعه انسانی قوی و برخوردار از «علم و ایمان و ایستادگی» وابسته می‌دانند و معتقدند آنچه می‌تواند ما را در مقابل تهاجم همه‌جانبه دشمنان در سطوح مختلف حفظ کند، عبارت است از: تقویت ایمان، تقویت علم، تقویت فناوری، تسلط بر فنون روز، پیشاهنگ شدن در تولید علم، شکوفایی استعدادهای آحاد ملت و جوانان در رشته‌های مختلف (چه علوم انسانی، چه علوم طبیعی، چه انواع گوناگون علوم تجربی). به این جهت است که ایشان همواره بر لزوم حرکت بر مرزهای دانش و فناوری تأکید نموده‌اند، از این‌رو امروزه مشاهده می‌کنیم که بخش نظامی کشور با استفاده از ظرفیت جوانان مؤمن و تقویت فناوری، تسلط بر فنون روز، اقدام به تولید انواع پهپاد و موشک‌هایی نموده است که به تعبیر آیت‌الله خامنه‌ای تا حدود زیادی موجب بازآرندگی شده است بدون اینکه اقدام به تولید سلاح هسته‌ای نموده باشیم.

ه هر نکته و موضوعی که مدنظر آنان است درباره فتوای هسته‌ای حضرت آیت‌الله خامنه‌ای بفرمایید.

● نکته مهمی که به نظر باید اشاره نمود، این است که تبیین فتوای هسته‌ای آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای نیازمند همکاری نهادهای علمی، فرهنگی و دیپلماتیک است تا این آموزه فقهی و حقوقی به‌عنوان یک دکترین بین‌المللی مطرح و تأثیرگذار شود. ترجمه آثار مرتبط با این فتوا، و ایجاد شبکه‌های علمی و فرهنگی بین‌المللی، از مهم‌ترین مؤلفه‌های اشاعه و تبیین این فتوا خواهد بود. به عبارتی، در نظر گرفتن ابعاد گسترده فتوای هسته‌ای مزیتی برای جمهوری اسلامی ایران ایجاد می‌کند که می‌تواند به‌عنوان یک نقشه راه در سیاست‌های خارجی و داخلی این کشور قرار گیرد. در این راستا، همراهی و هم‌افزایی نهادهای مختلف و توجه به نظرات کارشناسان می‌تواند در پیشبرد این هدف مؤثر واقع شود.

حجت‌الاسلام والمسلمین میرمحمدی

هوش مصنوعی فرصتی برای ارتقای کارآمدی و آینده‌پژوهی در حوزه‌های علمیه است

مدیر مرکز خدمات حوزه‌های علمیه کشور با اشاره به سیره علما و احتیاط آنان در حفظ بیت‌المال، تصریح کرد: هوش مصنوعی و فناوری‌های نوین نه تهدید، بلکه فرصتی برای ارتقای کارآمدی و آینده‌پژوهی در حوزه‌های علمیه است.

به گزارش خبرگزاری حوزه، حجت‌الاسلام والمسلمین سید جمال‌الدین میرمحمدی، مدیر مرکز خدمات حوزه‌های علمیه، در نشست تخصصی مدیران و کارشناسان فناوری مراکز حوزوی که در محل مرکز خدمات حوزه‌های علمیه تشکیل شد، با تأکید بر لزوم همگامی حوزه با تحولات فناوریانه، گفت: هوش مصنوعی و فناوری‌های نوین نه تهدید، بلکه فرصتی برای ارتقای کارآمدی و آینده‌پژوهی در حوزه‌های علمیه است. وی تصریح کرد: ایجاد نظام اطلاعاتی جامع و پرهیز از موازی‌کاری شرط اصلی برای بهره‌برداری درست از ظرفیت‌های فناوریانه در حوزه علمیه است.

وی با اشاره به اهمیت هم‌افزایی در فعالیت‌های فناوریانه و پرهیز از موازی‌کاری، بر لزوم استفاده صحیح و دقیق از بیت‌المال و شناسایی آسیب‌ها و ارائه راهکارهای علمی تأکید کرد.

حجت‌الاسلام والمسلمین میرمحمدی گفت: تشکیل این جلسات آثار بسیار ارزشمندی دارد تا هم‌اندیشی و طوفان فکری شکل بگیرد و نظام مسائل فناوری این مراکز شناسایی و حل شود و امیدوارم این نشست‌ها در راستای هم‌افزایی و همگرایی میان مراکز حوزوی ادامه یابد، زیرا کار بسیار ارزشمندی است. باید افزایش یابد تا آسیب‌های موجود کاهش یابد.

وی ادامه داد: ما باید توجه داشته باشیم که از بیت‌المال مسلمین استفاده می‌کنیم و در این زمینه وظیفه سنگینی داریم. گاهی هزینه‌هایی در مراکز مختلف انجام می‌شود که اگر هم‌افزایی وجود داشت، این هزینه‌ها کاهش می‌یافت.

حجت‌الاسلام والمسلمین میرمحمدی با اشاره به سیره علما و احتیاط آنان در حفظ بیت‌المال، افزود: امروز نیز ما باید همین دقت و احتیاط را در مصرف بیت‌المال داشته باشیم. توسعه و ارتقا ارزشمند است، اما موازی‌کاری‌ها و هزینه‌های تکراری، روز قیامت ما را در برابر پرسش‌های الهی قرار خواهد داد.

مدیر مرکز خدمات حوزه‌های علمیه خاطرنشان کرد: این هم‌اندیشی‌ها باید به خروجی مشخصی منجر شود و به مسئولان بالادستی ارائه گردد تا از آن بهره‌برداری کنند.

وی افزود: با آشنایی با نظام مسائل فناوری مراکز حوزوی باید برای حل مسایل کوشید و برای آنها راهکار ارائه داد. متأسفانه در کشور، به «حل مسئله» کمتر توجه می‌شود. نگاه به حل مساله بیشتر در حد حل مساله تک‌گزاره‌ای است در حالی‌که حل مساله با رویکرد منظومه‌ای اهمیت بیشتری دارد، به شکلی که منظومه‌ای از چالش‌های‌های همسو را باید شناخت و در حل آنها چاره‌جویی کرد و مرحله بالاتر حل مساله با رویکرد نظام‌سازی است که محقق سعی می‌کند با بررسی منظومه‌های بسیاری نظام یک‌پارچه‌ای ارائه نماید و مهم‌تر از همه، حل مساله امتدادی است که پس از نظام‌سازی نوبت به جامعه‌پردازی می‌رسد. و حل مساله این قسم چهارم است که به نوآوری، نظریه‌پردازی و تولید علم منجر می‌شود و امیدوارم نتیجه این نشست‌ها چنین ثمراتی داشته باشد.

حجت‌الاسلام و المسلمین میرمحمدی با اشاره به تأکیدات رهبر معظم انقلاب بر اهمیت فناوری، هوش مصنوعی و آینده‌پژوهی در این حوزه، اظهار کرد: بیش از بیست سال پیش، معظله درباره ضرورت توجه به فناوری هشدار داده بودند، اما ما در عمل کمتر به این موضوع توجه کردیم. امروز باید بررسی کنیم که در زمینه الکترونیکی‌سازی، خودکارسازی، هوشمندسازی، هوش مصنوعی و فناوری کوانتوم چه میزان موفق بوده‌ایم و شاید برخی از چالش‌های کنونی ناشی از کم‌توجهی به این مسائل است.

مدیر مرکز خدمات حوزه‌های علمیه تأکید کرد: ضروری است که در این جلسات، بدون رودربایستی، به آسیب‌شناسی جدی پرداخته شود و مرزبندی‌های غیرضروری میان مراکز حوزوی کنار گذاشته شود. در روز قیامت از ما درباره این مرزبندی‌ها سؤال نمی‌شود، بلکه از عملکرد ما در قبال بیت‌المال و خدمت به مردم سؤال خواهد شد.